

Przystanek historia

<https://przystanekhistoria.pl/pa2/tematy/archiwum-ipn/74684,Meldunki-informacyjne-Ady-w-zasobie-archiwum-Institutu-Pamieci-Narodowej.html>

ARTYKUŁ

Meldunki informacyjne „Ady” w zasobie archiwum Instytutu Pamięci Narodowej

OKRES HISTORYCZNY

(1939-1945) II wojna światowa

Autor: WALDEMAR GRABOWSKI 22.09.2020

Zagadnienie współpracy wywiadowczej Armii Krajowej z władzami Związku Sowieckiego zostało opisane przez prof. Andrzeja Peptońskiego w wydanej w roku 1995 pracy *Wywiad Polskich Sił Zbrojnych na Zachodzie 1939-1945*. Autor

ów korzystał z dokumentów i opracowań dostępnych w Polsce.

Podstawowy zbiór dokumentów do tego tematu znajduje się w Studium Polski Podziemnej w Londynie¹. Niemniej jednak należy stwierdzić, że prawie pełen komplet depeesz wysyłanych z okupowanej Polski do polskiej placówki w Związku Sowieckim znajduje się w Archiwum IPN².

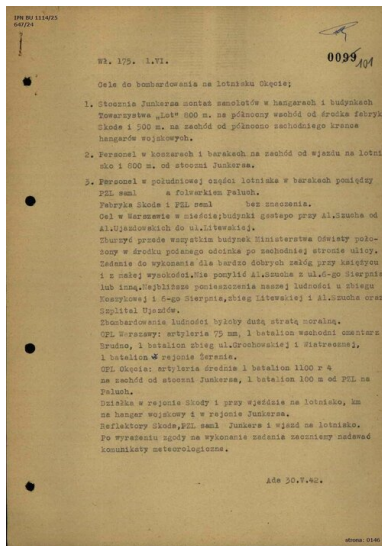
Rozbudowa wywiadu ZWZ na zapleczu frontu wschodniego

Po wybuchu wojny niemiecko-sowieckiej w czerwcu 1941 r. Komenda Główna ZWZ podjęła decyzję o rozbudowie wywiadu na zapleczu frontu wschodniego. Wiadomości z tego obszaru były interesujące także dla Sztabu Naczelnego Wodza w Londynie. Znalazło to wyraz w instrukcji skierowanej do gen. Stefana Roweckiego wysłanej 16 lipca 1941 r.³

Projekt współpracy polsko-sowieckiej był rozpatrywany już w październiku 1941 r. Przed wyjazdem gen. Sikorskiego do Moskwy opracowano założenia takiej współpracy. Miały one dotyczyć także akcji sabotażowo-dywersyjnej na „zachodnich terytoriach ZSRR”.

Projekt współpracy polsko-sowieckiej był rozpatrywany już w październiku 1941 r. Przed wyjazdem gen. Sikorskiego do Moskwy opracowano założenia takiej współpracy. Miały one dotyczyć także akcji sabotażowo-dywersyjnej na „zachodnich terytoriach ZSRR”⁴.

Sporo czasu zajęły sprawy organizacyjne. Baza „Maria” planowana jako placówka łączności wojskowej z Krajem została ostatecznie zorganizowana jako „komórka ściśle wywiadowcza”⁵. Na jej czele stanął mjr/ppłk dypl. Leon Bortnowski („Leon”)⁶.

Współpraca z Sowiecami

Dopiero w początkach lutego 1942 r. władze sowieckie zdecydowały się na oddanie Polakom radiostacji, która z polską obsługą miała utrzymywać łączność z Krajem⁷.

W końcu marca 1942 r. zostały przekazane do Kraju elementy do łączności radiowej z „Wisłą”. Natomiast szyfr przeznaczony do tej korespondencji „przepadł wraz z Orawą”⁸. W efekcie do korespondencji przeznaczono szyfr „Kanciarz”, pierwotnie przeznaczony do łączności Moskwy i „Kaliny” z placówkami wywiadu⁹.

O dostarczeniu przez władze sowieckie nadajnika „Wisła” wiemy z depechy z 5 kwietnia¹⁰. Placówka „Wisła” została zainstalowana w Srebrnym Borze, na północny zachód od Moskwy. Od 11 kwietnia 1942 r. „Wisła” wołała radiostację KG AK.

O dostarczeniu przez władze sowieckie nadajnika „Wisła” wiemy z depezy z 5 kwietnia¹⁰. Placówka „Wisła” została zainstalowana w Srebrnym Borze, na północny zachód od Moskwy¹¹.

Od 11 kwietnia 1942 r. „Wisła” wołała radiostację KG AK¹². W związku z trudnościami w nawiązaniu bezpośredniej łączności między „Wisłą” i „Adą” w Londynie wysunięto propozycję pośredniczenia w tej łączności¹³.

Natomiast gen. Stefan Rowecki napisał pierwszą depezę wysłaną bezpośrednio do „Wisły” w dniu 22 kwietnia tr.¹⁴ Już cztery dni wcześniej sygnalizował do Londynu „Mam dużo mat[eriału]”¹⁵. W tym też dniu (18 IV) „Wisła” poinformowała o wymianie sygnałów i skrótów z „Adą”.

Dopiero 27 kwietnia 1942 r. został wysłany do „Wisły” „Meldunek informacyjny nr 1”¹⁶. W dniach 28 i 29 kwietnia wysłane zostały dwa kolejne meldunki informacyjne¹⁷. Niemniej jednak duża ilość materiału do nadania oraz konieczność wysyłania, zgodnie z otrzymanymi wytycznymi, tych samych meldunków i do „Wisły” i do Londynu spowodowały protesty gen. Roweckiego. W odpowiedzi „Rawa” nakazywał wysyłanie do „Wisły” „jedynie streszczone, aktualne i najbardziej ważne informacje, dotyczące frontu wschodniego”¹⁸. Natomiast materiały mniej pilne i wymagające „przepracowania ewidencyjnego” miały być kierowane do Londynu. Dodatkowo w przypadku trudności w łączności z „Wisłą” miały być przesyłane do Oddz. VI. Ponadto w Londynie przygotowywano sprzęt do „szybkiej telegrafii”, jaki miano przesać do Kraju najbliższym lotem.

Pomimo istniejących trudności „Ada” przekazywała kolejne meldunki do „Wi

śły”: nr 4 (1 V), nr 5 (1 V), nr 6 (1 V), nr 7 (4 V), nr 8 (4 V), nr 9 (6 V), nr 10 (8 V), nr 11 (9 V), nr 12 (11 V), nr 13 (15 V), nr 14 (16 V), nr 15 (19 V), nr 16 (19 V), nr 17 (19 V), nr 18 (20 V), nr 19 (20 V), nr 20 (21 V), nr 21 (23 V), nr 22 (27 V), nr 23 (29 V), nr 24 (29 V), nr 25 (30 V), nr 26 (30 V).

Aktywna działalność radiowa ze wschodem, obok równie intensywnej pracy z radiostacjami na zachodzie, spowodowała dotkliwe starty wśród radiotelegrafistów AK, a także utratę sprzętu radiowego. Pisał o tym m.in. gen. Klimecki w depezy do „Wisły” z 24 lipca 1942 r.

Jak widać z powyższego zestawienia, w maju 1942 r. do „Wisły” zostało wysłanych ponad 20 meldunków. Interesujący jest meldunek z 30 maja, który przedstawia *Cele do bombardowania* na Okęciu oraz w centrum Warszawy. Na Okęciu wskazywano hangary i budynki Towarzystwa „Lot”, w których odbywał się montaż samolotów. Natomiast w centrum Warszawy postulowano *zburzyć przede wszystkim budynek Ministerstwa Oświaty* przy al. Szucha. Przedstawiono także w tym meldunku stan niemieckiej obrony przeciwlotniczej w Warszawie. Po wyrażeniu zgody na przeprowadzenie bombardowania – radiostacja „Ada” miała zacząć nadawać komunikaty meteorologiczne¹⁹.

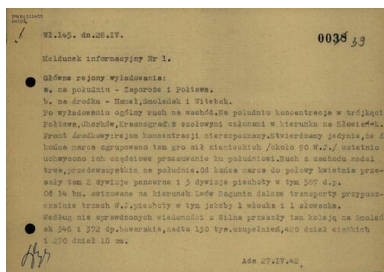
Aktywna działalność radiowa ze wschodem, obok równie intensywnej pracy z radiostacjami na zachodzie, spowodowała dotkliwe starty wśród radiotelegrafistów AK, a także utratę sprzętu radiowego. Pisał o tym m.in. gen. Klimecki w depeszy do „Wisły” z 24 lipca 1942 r.²⁰

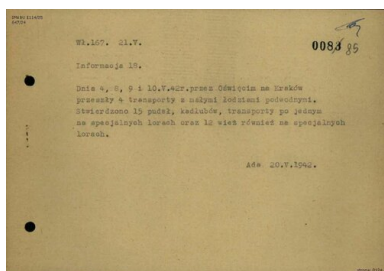
W czerwcu 1942 r. wysłało z „Ady” następujące meldunki: nr 2? ²¹ (1 VI), nr 29 (3 VI), nr 30 (5 VI), nr 31 (16 VI), nr 32 (16 VI), nr 33 (19 VI), nr 34 (19 VI), nr 35 (22 VI), nr 36 (24 VI), nr 37 (26 VI), nr 38 (27 VI). Wysłano, jak wynika z zestawienia, 11 meldunków.

W lipcu 1942 r. wysłano do „Wisły” meldunki: nr 39 (2 VII), nr 40 (2 VII), nr 42 (15 VII), nr 43 (16 VII), nr 44 (17 VII), nr 47 (25 VII), nr 48 (29 VII). Jest to ostatni meldunek zachowany w przywołanej teczce z Archiwum IPN. Informowano w nim o trasie przemarszu jednostek węgierskich i włoskich. Informowano także o przesunięciu niemieckiego dowództwa frontu południowego do Charkowa²². W SPP znajdują się brakujące meldunki: nr 41 (4 VII), nr 46 (17 VII).

W drugiej połowie lipca 1942 r. ze strony oficera łącznikowego NKWD pojawiła się możliwość likwidacji placówki „Wisła” – „jako nie spełniającej zadania” ²³. 29 lipca władze sowieckie już oficjalnie przekazały informację o likwidacji placówki. Tym razem stwierdzili, że jest to związane z ewakuacją Armii Polskiej z ZSSR²⁴. Nawiązując do pierwszej wiadomości o chęci ze strony sowieków likwidacji polskiej placówki, gen. Klimecki stwierdził: „Ponieważ Wisłę zorganizowano na życzenie sowieckie, jej likwidacja może nastąpić jedynie z ich inicjatywy”²⁵.

30 lipca 1942 r. „Rawa” wysłał do „Kaliny” depeszę, w której informował o likwidacji „Wisły” i nakazał natychmiastowe przerwanie łączności z tą placówką²⁶. Od tej pory meldunki wywiadowcze z KG AK miały być nadawane wyłącznie do Londynu.

¹ SPP, A.5.2.13 (A_524).

² AIPN, BU 1114/25.

³ *Armia Krajowa w dokumentach 1939-1945*, t. II: *czerwiec 1941 - kwiecień 1943*, Londyn 1973, s. 20-21.

⁴ SPP, A.7.5, k. 51-76 (A_561, k. 59-84), Referat dla Naczelnego Wodza. Współpraca polsko-sowiecka w zakresie akcji dywersyjnej, Londyn 4 X 1941 r.

⁵ *Armia Krajowa w dokumentach 1939-1945*, t. II: *czerwiec 1941 - kwiecień 1943*, Londyn 1973, s. 219.

⁶ Zob. T. Dubicki, A. Suchcitz, *Oficerowie wywiadu WP i PSZ w latach 1939-1945*, t. I: *Słownik biograficzny*, Warszawa 2009, s. 64-67.

⁷ SPP, A.5.2.13, k. 1, depeza „Chana” do „Kaliny” z 5 II 1942 r.

⁸ SPP, A.5.2.13, k. 9, depeza gen. Klimeckiego do „Kaliny” z 30 III 1942 r. Marian Jurecki (1911-1941) („Orawa”), w latach 1930-1931 był w Szkole Podchorążych Marynarki Wojennej w Toruniu, a następnie w l. 1932-1933 w Szkole Podchorążych Lotnictwa w Krakowie. W 1936 r. ukończył Szkołę Podchorążych Kawalerii w Grudziądzu. Następnie służył w 10 p. uł. w Białymstoku. W kampanii polskiej 1939 r. był dowódcą szwadronu kolarzy w Podlaskiej Brygadzie Kawalerii. Przez Litwę przedostał się do Francji. Po kapitulacji Francji w VI 1940 r. przedostał się Wielkiej Brytanii. Zgłosił się do służby w kraju, zaprzysiężony 4 IV 1941 r. Skoczył do kraju w nocy z 27 na 28 grudnia 1941 r. Poległ w walce z Niemcami osłaniając odwrót kolegów w okolicy wsi Brzozów Stary. Odznaczony: Orderem Virtuti Militari V klasy, Krzyżem Walecznych - K.A. Tochman, *Słownik biograficzny cichociemnych*, t. I, Zwierzyniec-Rzeszów 2008, s. 85-86; J. Tucholski, *Cichociemni*, wyd. III, Warszawa 1988, s. 335.

⁹ SPP, A.5.2.13, k. 18, depeza płk. Mitkiewicza do „Wisły” z 11 IV 1942 r.

¹⁰ SPP, A.5.2.13, k. 13.

¹¹ SPP, A.5.2.13, k. 14, depesza Bortnowskiego nr 1 z 4 IV 1942 r.

¹² AIPN, BU 1114/25, k. 23; SPP, A.5.2.13, k. 20, depesza „Wisły” nr 19 do Oddz. VI z 11 IV 1942 r.

¹³ SPP, A.5.2.13, k. 27, notatka kpt. Lisickiego do szefa Oddz. VI Sztabu NW z 15 IV 1942 r.

¹⁴ AIPN, BU 1114/25, k. 33; SPP, A.5.2.13, k. 41, notatka dla szefa sztabu NW z 23 IV 1942 r.

¹⁵ SPP, A.5.2.13, k. 30, depesza „Kaliny” nr 304 z 18 IV 1942 r.

¹⁶ AIPN, BU 1114/25, k. 39.

¹⁷ AIPN, BU 1114/25, k. 42, 44; SPP, A.5.2.13, k. 58.

¹⁸ SPP, A.5.2.13, k. 47, depesza „Rawy” do „Kaliny” z 29 IV 1942 r.

¹⁹ AIPN 1114/25, k. 101.

²⁰ *Armia Krajowa w dokumentach 1939-1945*, t. II: *czerwiec 1941 – kwiecień 1943*, Londyn 1973, s. 289.

²¹ AIPN 1114/25, k. 104 – tutaj błędnie nr 20.

²² AIPN 1114/25, k. 145.

²³ SPP, A.5.2.13, k. 269, depesza Bortnowskiego z 20 VII 1942 r.

²⁴ SPP, A.5.2.13, k. 294, depesza Bortnowskiego z 30 VII 1942 r.; *Armia Krajowa w dokumentach 1939-1945*, t. II: *czerwiec 1941 – kwiecień 1943*, Londyn 1973, s. 290-291.

²⁵ *Armia Krajowa w dokumentach 1939-1945*, t. II: *czerwiec 1941 – kwiecień 1943*, Londyn 1973, s. 290.

²⁶ SPP, A.5.2.13, k. 296, depesza „Rawy” do „Kaliny” z 30 VII 1942 r.; *Armia Krajowa w dokumentach 1939-1945*, t. II: *czerwiec 1941 – kwiecień 1943*, Londyn 1973, s. 291.

COFNIJ SIĘ